

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

THE CURRENT STATE OF STATE SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

У статті проаналізовано сучасний стан державної підтримки розвитку аграрного сектору України. Систематизовані основні тенденції в реалізації державної аграрної політики: падіння сільськогосподарських ставок в результаті вступу до СОТ; квоти й експортні податки на базі експортних товарів, які поступово скасовуються чи заміщуються; договори про взаєморозуміння; аграрний фонд держави (моніторинг за цінами, нагляд за виробництвом, маркетингом, позиками тощо) з ринковими інтервенціями внаслідок найменших референтних цін та закупівлі продовольства держави, які послідовно скорочуються; квоти на виготовлення цукру до 2018 року; субсидії на виробничу сировину, підтримка ставок і податкових пільг тощо. Ідентифіковані ключові проблеми аграрного сектору України: відсутність стратегічного плану модернізації економіки й процесу переходу від продажу сировини до її поглибленої переробки на місцях в аграрному середовищі; відсутність окремого нормативного документу для аграрного сектору, який би регулював підтримку державою інноваційних технологій щодо його розвитку. Визначено, що виконання та використання інноваційних технологій в аграрному секторі має результат загального прогресивного розвитку сільського господарства, здійснює залучення інвестицій іноземців, збільшує якість процесів виробництва, підвищує потужність економічної й технічної механізмів. На сьогодні Міністерство аграрної політики й продовольства України разом з Продовольчою організацією аграрної сфери ООН (ФАО) активізували реалізацію другого етапу механізму з надання фермерським утворенням рукавів для зберігання зернових культур та допоміжної техніки для здійснення завантаження й розвантаження цих рукавів. Початок роздачі рукавів здійснювався в селі Велика Димерка Київської області. В найближчий час буде оголошено про реєстрацію використовуючи Державний аграрний реєстр. Обґрунтовано, що підтримка державою розвитку аграрного сектору може бути визначена такою, що володіє науковим і методологічним підходом, який дає можливість затвердити існуючий процес підтримки, провести оцінку якості безпосередньої підтримки, покращити моніторинг і виділити точки моніторингу за використанням коштів бюджету.

Ключові слова: аграрний сектор, державна підтримка, розвиток, сільське господарство, аграрна політика.

The article analyzes the current state of state support for the development of the agricultural sector of Ukraine. The main trends in the implementation of state agricultural policy are systematized: the fall in agricultural rates as a result of joining the WTO; quotas and export taxes based on export goods, which are gradually abolished or replaced; agreements on mutual understanding; the state's agrarian fund (price monitoring, supervision of production, marketing, loans, etc.) with market interventions due to the lowest reference prices and the state's food purchases, which are consistently reduced; sugar production quotas until 2018; subsidies for production raw materials, rate support and tax benefits, etc. Identified key problems of the agrarian sector of Ukraine: the absence of a strategic plan for the modernization of the economy and the process of transition from the sale of raw materials to their in-depth processing on the ground in the agrarian environment; lack of a separate normative document for the agricultural sector, which would regulate state support of innovative technologies for its development. It was determined that the implementation and use of innovative technologies in the agricultural sector results in the overall progressive development of agriculture, attracts foreign investments, increases the quality of production processes, and increases the power of economic and technical mechanisms. Today, the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, together with the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), have intensified the implementation of the second stage of the mechanism for providing farmers with sleeves for storing grain crops and auxiliary equipment for loading and unloading these sleeves. The distribution of sleeves began in the village of Velyka Dymarka, Kyiv region. Registration using the State Agrarian Register will be announced in the near future. It is substantiated that state support for the development of the agrarian sector can be defined as having a scientific and methodological approach that makes it possible to approve the existing support process, assess the quality of direct support, improve monitoring and allocate monitoring points based on the use of budget funds.

Key words: agricultural sector, state support, development, agriculture, agrarian policy.

УДК 351:338.432
DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2022.31.20>

Ігнатенко В.В.
здобувач наукового ступеня кандидата наук
Національний університет цивільного захисту України

Постановка проблеми. В теперішній час питання розв'язання проблем сільського господарства, а відповідно саме особистого розвитку та модернізації, з урахуванням використання інноваційних технологій, актуальне і досі. Сільське господарство постійно займає перше місце, що потребує допомоги та що надається на його розширення. Державна підтримка розвитку аграрного сектору в Україні

виконується у партнерстві із здійсненням політики державного управління, за окремими критеріями пріоритетності та раціональності, у відповідності до змодельованих програм, концепцій, тактик та потреб міжнародної спільноти, перед якою Україна має зобов'язання. Глобальна криза продовольства посилюється з наступним роком, економічна та фінансова криза в державі та за кордоном розповсю-

джується, мирові природні джерела виснажуються, екологічне становище погіршується, про що інформують зміни клімату та зниження здоров'я й життєвого рівня населення планети. Національний аграрний сектор володіє певним інноваційним потенціалом, котрий здатний гарантувати високий щабель технологічно-наукового розвитку України в світовому бізнес-середовищі. Також в той же період джерела виробничих потужностей та сприятлива кон'юнктура зовнішньої економіки як і раніше стають домінуючими джерелами зростання в аграрному секторі для експорту сировини сільськогосподарського значення на світові ринки сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В дослідженнях вітчизняних вчених, присвячених проблемам державної підтримки розвитку аграрного сектору в більшій мірі досліджується стан речей, який склався в досліджуваній сфері і в меншій мірі систематизуються пропозиції з її удосконалення. Управлінські аспекти державної підтримки розвитку аграрного сектору розроблялися у працях: В. Борщевського, Е. Маркової, О. Манойленка, А. Никифорова, В. Русана, П. Саблук, М.Скорик, А. Черепа, Л. Щуревич та ін.

Незважаючи на широкий спектр напрямів дослідження особливостей державної підтримки розвитку аграрного сектору, у працях зазначених учених практично не знайшли відображення питання результативності розвитку аграрного сектору в Україні.

Мета статті. Проведення оцінки сучасного стану та результативності розвитку аграрного сектору України.

Виклад основного матеріалу. Дві домінуючі події допомогли побудувати аграрну політику в державі. По-перше, у 2008 році держава стала учасником СОТ, утвердивши пов'язані тарифи на товари сільськогосподарського значення в середньому на щаблі 10,8%, максимізувавши експортні властивості та сприяючи переминам механізму державної підтримки сільської сфери. По-друге, 2014 рік відзначився підписанням Європейського Союзу та Україна Поглиблену й всеосяжну територію вільної торгівлі (ПВЗВТ) як складову Угоди про асоціацію. Офіційно набула законності ПВЗВТ у вересні 2017 року та прогнозує зниження ставок та квоти на безмитну закупівлю для полегшення торгівлі України з Європейським Союзом, також сільськогосподарськими та харчовими товарами [1].

Початок 1999 та до 2016 року країна надавала певну підтримку методом накопичення ПДВ, сформованого на особовому режимі ПДВ для сільськогосподарської діяльності. Сільськогосподарські виробники накопичували на спеціальних рахунках банку ПДВ, спрямований до сплати первинної й переробленої продукції. Акумуляовані кошти були направлені на покриття ПДВ на куплені ресурси, а не використані кошти застосовувались для будь-яких інших цілей виробництва.

Таблиця 1

Тенденції аграрної політики Україна з 1990- 2021 рр.

Значно широкі масштаби	Зміни в політиці аграрної сфери	Час виконання
Прогнозована економіка	Заплановане сільськогосподарське виробництво, ціни держави. Контрольований державою процес формування вартості та продаж сільськогосподарських товарів, включаючи постачання сільськогосподарських ресурсів і товарів	До початку 1990 року
Перехідна економіка: збалансовані реформи до економіки ринку. Розірваний глибокою кризою економіки на початку 1990-х років	Збільшення імпорتنих ставок на сільськогосподарські та харчові товари переробки. Реформа земельних відносин дозволила створити приватну власність. Поступовий розпад централізованих маркетингових програм. Не виконання реформ в період економічної кризи	1990-2000 роки
Нові реформи до відкритих економічних відносин	Падіння сільськогосподарських ставок в результаті вступу до СОТ. Квоти й експортні податки на базі експортних товарів, які поступово скасовуються чи замінюються. Договори про взаєморозуміння. Аграрний фонд держави (моніторинг за цінами, нагляд за виробництвом, маркетингом, позиками тощо) з ринковими інтервенціями внаслідок найменших референтних цін та закупівлі продовольства держави, які послідовно скорочуються. Квоти на виготовлення цукру до 2018 року. Будь-які субсидії на виробничу сировину, підтримка ставок і податкових пільг.	2000-тепер

*Джерело: систематизовано автором на основі [2-3]

2014 – 2016 рік даний механізм гарантував 90% загальної підтримки держави. Інші методи внутрішньої політики містили, переважно, субсидії на виготовлення, податкові пільги, нагляд цін, імпорتنі ставки, нетарифне регулювання продаж та купівлі, найменші закупівельні ціни, державні прямі закупівлі та кредити на пільгових умовах (табл. 1).

Внаслідок негативної підтримки ринкових цін, яка тільки частково відшкодовувалась трансфертами підприємствам через податкові пільги й заходів, підтримка виробників сільськогосподарської сфери була негативною впродовж більшого часу 1990-х років. Однак щабель продовжував змінюватись протягом останнього десятиліття, який наближався до нуля (рис.1). З низькою бюджетною підтримкою сукупних послуг чи користувачів загальна підтримка сфери залишалася малою протягом значного періоду останніх 25 років.

У 2002 році ухвалили мораторій на заборону торгівлі сільськогосподарськими угіддями, однак дозволено передавати їх в користування. Мораторій продовжувався кожного року включно аж до 2019 року. Документально до 2020 року продовження не було. У липні 2021 року набув законності новий закон, котрий ліквідує заборону на торгівлю сіль-

ськогосподарськими землями та наділяє громадян правом купувати до 100 га земельних угідь. З січня 2024 року українським громадянам та юридичним представникам України буде можлива купівля до 10 тис. га.

Міністерство аграрної політики являється основним представником виконавчої влади в державі, що несе відповідальність за розвиток аграрного сектору. У час з вересня 2019 року включаючи січень 2021 року міністерство було перейменовано в Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (МЕРТ). В 2021 року розпочалось відновлення попередньої назви міністерства. Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ), ухвала в лютому 2021 року, окреслює функції Мінфіну, переважно створення та реалізацію політики держави в низці галузь, включаючи сільське виробництво, рибальство, безпеку продовольства, розширення сільських територій та земельних ділянок [4].

Методи аграрної політики держави сформульовані в тексті основних законів та ухвалені Законом «Про підтримку держави сільського господарства України», затверджений у 2004 році, виділяє основні засади політики та підходи підтримки сільськогосподарської галузі.

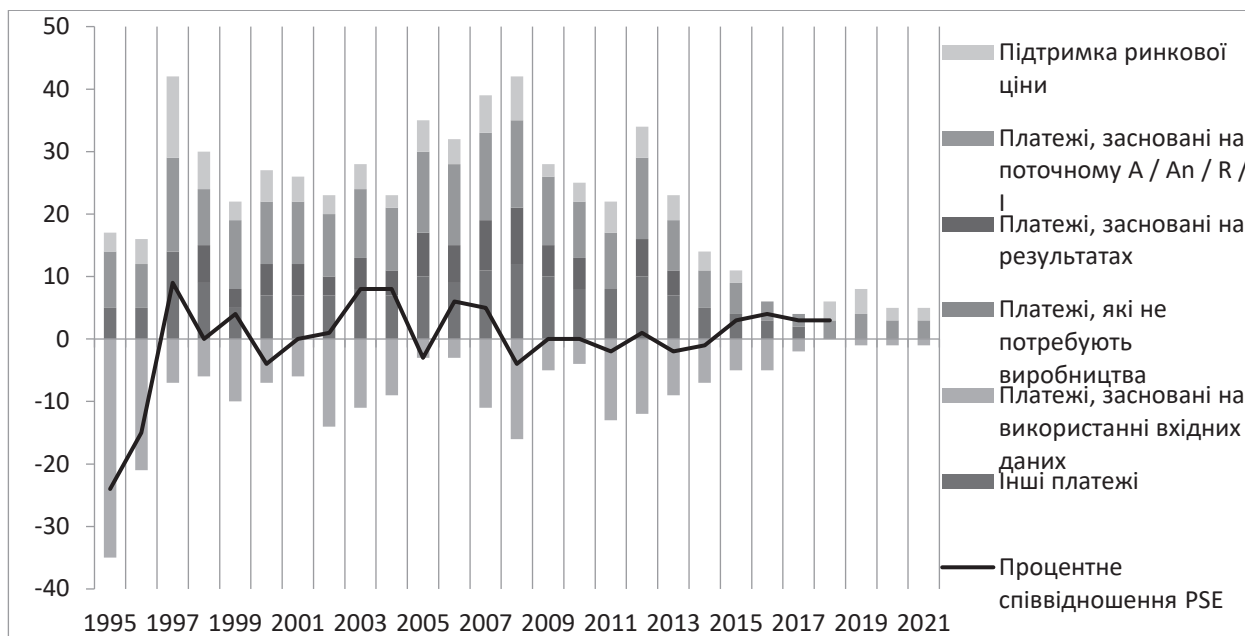

Рис. 1. Щабель та склад PSE згідно категорій підтримки в Україні 1995-2021 років

Примітки: A/An/R/I: посівна площа/кількість тварин/квитанції/дохід.

Платежі, які не потребують виробництва, включають Платежі на основі непоточних A/An/R/I (виробництво не вимагається) і Платежі на основі нетоварних критеріїв. Інші платежі включають платежі на основі непоточних A/An/R/I (потрібне виробництво) та різні платежі.

Джерело: ОЕСР (2022), «Оцінки підтримки виробників і споживачів», статистика сільського господарства ОЕСР (база даних), <http://dx.doi.org/10.1787/agr-pcse-data-en>

Сільськогосподарські виробники володіють правом на оплату єдиного податку у відсотках від встановленої вартості ділянок землі сільськогосподарського значення, затвердженої на 1 липня 1995 року та відредагованої з цього періоду на сукупний індекс споживчих цін. Задіяний 1998 року єдиний податок на початку змінив дванадцять податків, які платили сільськогосподарські установи як суб'єкти господарювання. З того часу сфера використання цього податку зменшилась. В теперішній час єдиний податок заміщує три податки, такі як податок на прибуток, податок на землю (за ділянки, що використовуються при сільськогосподарському виробництві) й збору за спеціальне застосування води, а сільгоспвиробники повинні сплачувати всі решту податків, які в минулому включались до будови єдиного податку. Механізм єдиного податку формує опосередковані податкові пільги для сільськогосподарського виробництва, що за останні роки складають майже 4,3 мільярдів гривень (150 мільйонів доларів США) протягом року [5].

Річний закон «Про Державний бюджет України» описує фінансовий розмір політики субсидій сільськогосподарським підприємствам. У 2021 році надання дотацій сільгоспвиробникам збільшилось до 4,7 млрд грн (166 млн дол. США), що являється вагомим зростанням у національній валюті в порівнянні з виділенням 4,0 млрд грн 2019 та 2020 років [6].

У 2021 році запроваджено декілька нових планів підтримки. Серед них:

- для виробників гречки погектарних платежів
- погектарні відшкодування за втрати врожаю в результаті надзвичайних явищ й стихійного лиха
- дотації на розширення стада корів та виплати на кіз і овець
- не повна компенсація виробникам продукції картоплі ціни зберігання холодильників та складів первинної переробки
- часткове відшкодування (гектарні виплати) за машини дощувальні й крапельне зрошення
- економічна підтримка новоорганізованих фермерських господарств для отримання дорадчих послуг сільськогосподарських сфер.

З бюджету держави продовжено часткове відшкодування вартості сільськогосподарської техніки й устаткування національного виробництва у обсязі 25% вартості купленої техніки та обладнання. Однак додаткову дотацію за даною системою для сільськогосподарських обслуговуючих організацій було припинено.

Кілька програм підтримки держави були зупинені. У 2021 році зупинено дію держбю-

джетної програми «Економічна підтримка розширення фермерських утворень». Насіннева дотація, яка прогнозувала часткове відшкодування виробникам ціни насіння, у 2020 та 2021 роках не використовувалась.

У 2021 році Державна програма мала продовження стимулювання економіки для ліквідації негативних результатів обмежувальних заходів відносно запобігання утворенню та розповсюдженню гострої респіраторної хвороби COVID-19, утвореної коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки. Схема передбачає заходи відносно забезпечення доступу до фінансування для виробників сільськогосподарської галузі, гарантувати продовження наявності сільськогосподарських товарів на ринку, посилити контроль ринку продуктів харчування та решти товарів першої необхідності, побудувати уніфіковану та просту оцінку вартості земель сільськогосподарського призначення, змоделювати цифрові інструменти для спрощення продажу та просування продукції сільськогосподарського походження та послуг та покращення умов для розширення органічного сільського господарства [7].

Таку продукцію як батон (різновид білого хліба) й олію соняшника додали до низки продуктів харчування, збільшення цін на які вище ніж на 5% потрібно повідомляти продовольчими підприємствами. Даний захід утверджено постановою Кабінету Міністрів України від грудня 2021 року.

На сьогодні Міністерство аграрної політики й продовольства України разом з Продовольчою організацією аграрної сфери ООН (ФАО) активізували реалізацію другого етапу механізму з надання фермерським утворенням рукавів для зберігання зернових культур та допоміжної техніки для здійснення завантаження й розвантаження цих рукавів. Початок роздачі рукавів здійснювався в селі Велика Димерка Київської області. В найближчий час буде оголошено про реєстрацію використовуючи Державний аграрний реєстр [8].

Спрощений механізм реєстрації техніки аграрної сфери передбачена коригуванням до постанови КМУ від 8 липня 2009 р. № 694, оновлена редакція (від 12.04.2022 р. № 434) передбачає:

- надання талонів тимчасового обліку техніки, що є дійсними в час дії військового чи надзвичайного стану та впродовж шести місяців після його закінчення;
- огляд державними інспекторами та професіоналами машин з здійснення обстеження техніки на відповідність ідентифікаційних номерів та документів супроводу на предмет незаконності виконується за можливості;

– непостійна реєстрація машин у час дії воєнного чи надзвичайного стану проводиться інспекторами держави за місцем подання документів власником авто (не враховуючи територіального місця юридичної особи чи місця проживання фізичної особи) в період трьох робочих днів.

Варто відмітити, що будь-які методи підтримки у військовий час це добре. Однак, нема головного – стратегічної плану модернізації економіки й процесу переходу від продажу сировини до її поглибленої переробки на місцях в аграрному середовищі.

Прийняття рішення про ріст можливостей українських заводів для переробки продукції сільськогосподарського значення напрошується само собою. Можливості логістики з вивезення зернових культур і до війни були неефективними, а із блокуванням портів і погортів. Отже логічним є не лише ліквідувати мито на полімерні рукави й мішки для схоронності продукції сільськогосподарського виробництва, однак і дати відповідь на питання, які дії виконувати щодо збереження.

Найбільш раціональним способом збільшувати виробництво та прибутковість це не вивозити сировину, а здійснювати її переробку. Так наприклад, кукурудзу, яку держава вирощує з понад міру, можна переробляти її на пальне. Дослідники та спеціалісти в аграрному секторі вже давно користуються інформацією про певні можливості. Паливний етанол з кукурудзи в ролі домішки до палива значно знижує викиди CO₂ в навколишнє середовище, а його ринок має ціну в десятки мільярдів доларів на мировому рівні. Для початку це на підтримку особистих потужностей, так як законна основа для відповідного виду діяльності на законодавчому щаблі ще не є готова та знаходиться на розгляді. Досить яскравий приклад із соняшниковою культурою. Після ухвали експортного мита активізувалася переробка соняшнику всередині держави та замість сировини, розпочали експортувати товар переробки це олію.

Висновки. Згідно проведеного дослідження, можна стверджувати, що підтримка державою розвитку аграрного сектору може бути визначена такою, що володіє науковим і методологічним підходом, який дає можливість затвердити існуючий процес підтримки, провести оцінку якості безпосередньої підтримки, покращити моніторинг і виділити точки моніторингу за використанням коштів бюджету. Однак, хочемо відмітити, що в Україні не має окремого нормативного документу для аграрного сектору, який би регулював підтримку державою інноваційних технологій щодо розвитку аграрного сек-

тору. Отже, виконання та використання інноваційних технологій в аграрному секторі має результат загального прогресивного розвитку сільського господарства, здійснює залучення інвестицій іноземців, збільшує якість процесів виробництва, підвищує потужність економічної й технічної механізмів. Але замало тільки впроваджувати деякі інновації, так як даний вид діяльності в майбутньому буде ще значно стрімко розширюватись у світі, потрібно слідкувати за мировим досвідом провідних держав світу, а також розвивати сучасні технології у власному направленні. За підсумками вивчень можна відмітити, що загальні інноваційні механізми в Україні наразі перебувають на стадії розвитку, відповідний вид господарювання не можна назвати постійно зростаючим. Однак, якщо окремо виокремити саме інноваційні механізми в аграрному секторі, то можна стверджувати, що саме цьому сектору держава надає певної уваги у розвитку наукових досліджень. Потрібно лише обрати правильний напрямок, який допоможе раціонально використовувати загальний потенціал держави у сільському господарстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шийка Ю.Б. Організаційно-економічні особливості державної підтримки аграрного сектору економіки. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2013. №1. С.329-336.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 03.03.2021 р. №179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
3. Оцінки підтримки виробників і споживачів», статистика сільського господарства ОЕСР (база даних). URL: <http://dx.doi.org/10.1787/agr-pcse-data-en>
4. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: www.minagro.gov.ua
5. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: проект. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16822>
6. Череп А. В. Управління інноваційними процесами на підприємстві: сучасні підходи та перспективи. Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць. 2014. № 4. С. 43-46.
7. Shestakovska T. and Markova E. The impact of the integration of cooperation with the European union on the development of the agrarian sector of Ukraine. Economic system development trends: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2018. pp.364-382.
8. Щуревич Л. М. Інноваційні перспективи в розвитку аграрного сектору в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №10. С. 101-105.